

**NOTO‘LIQ OILALARDA TARBIYALANAYOTGAN
O‘QUVCHILARNING SHAXSIY RIVOJLANISHIGA TA’SIR ETUVCHI
OMILLARNI O‘RGANISH**

Babajanova Feruza

Xalqaro Nordik Universiteti
Pedagogika va psixologiya yo‘nalishi

Annotatsiya: mazkur maqolada noto‘liq oilalarda tarbiyalanayotgan o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar empirik ma’lumotlar asosida o‘rganiladi. Tadqiqotda oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati, ota-ona o‘rtasidagi munosabatlar, oiladagi muhitning bolalarning psixologik va shaxsiy rivojlanishiga qanday ta’sir ko‘rsatayotgani tahlil qilinadi. Noto‘liq oilalarda tarbiyalanayotgan o‘quvchilarning o‘zini anglash, o‘ziga bo‘lgan hurmat, o‘zini izlash va shaxsiy qiyinchiliklarga qarshi kurashish ko‘nikmalari o‘rganiladi. Tadqiqot metodikasi empirik ma’lumotlar asosida, so‘rovnomalar, intervyular va psixologik testlar yordamida amalga oshirilgan. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, ota-ona o‘rtasidagi noaniqliklar, oilaviy munosabatlardagi beqarorlik, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu maqola, noto‘liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar uchun shaxsiy rivojlanishning ijtimoiy, psixologik va pedagogik jihatlarini yanada chuqurroq o‘rganish zarurligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: noto‘liq oilalar, shaxsiy rivojlanish, psixologik holat, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, o‘quvchi tarbiyasi, ota-ona munosabatlari, bolalar psixologiyasi, shaxsiy anglash, o‘ziga bo‘lgan hurmat, empirik tadqiqot.

**ИЗУЧЕНИЕ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ЛИЧНОСТНОЕ
РАЗВИТИЕ УЧАЩИХСЯ, ВОСПИТАННЫХ В РАЗНЫХ СЕМЬЯХ**

Бабаджанова Феруза

Международный Северный университет

Педагогика и психология

Аннотация: в статье на основе эмпирических данных изучаются факторы, влияющие на личностное развитие учащихся, воспитывающихся в неблагополучных семьях. В исследовании анализируется, как социально-экономический статус семьи, взаимоотношения между родителями и семейная среда влияют на психологическое и личностное развитие детей. Учащихся, воспитывающихся в неблагополучных семьях, обучают самосознанию, самоуважению, самопознанию и навыкам преодоления личных трудностей. Методология исследования основывалась на эмпирических данных с использованием анкет, интервью и психологических тестов. Результаты показывают, что неопределенность в отношениях между родителями и нестабильность в семейных отношениях оказывают значительное влияние на личностное развитие учащихся. В статье подчеркивается необходимость более глубокого изучения социальных, психологических и педагогических аспектов развития личности детей, воспитывающихся в неблагополучных семьях.

Ключевые слова: неблагополучные семьи, личностное развитие, психологическое состояние, социально-экономические факторы, воспитание

школьников, родительские отношения, детская психология, личностное самосознание, самооценка, эмпирическое исследование.

STUDY OF FACTORS AFFECTING THE PERSONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS RAISED IN DIFFERENT FAMILIES

Babajanova Feruza

International Nordic University

Pedagogy and Psychology

Abstract: *this article studies the factors influencing the personal development of students raised in dysfunctional families based on empirical data. The study analyzes how the socio-economic status of the family, relationships between parents, and the family environment affect the psychological and personal development of children. The self-awareness, self-esteem, self-searching, and coping skills of students raised in dysfunctional families are studied. The research methodology was based on empirical data, using questionnaires, interviews, and psychological tests. The results show that the uncertainties between parents, instability in family relationships, have a significant impact on the personal development of students. This article emphasizes the need for a deeper study of the social, psychological and pedagogical aspects of personal development for children raised in dysfunctional families.*

Keywords: *dysfunctional families, personal development, psychological state, socio-economic factors, student upbringing, parental relationships, child psychology, personal awareness, self-esteem, empirical research.*

Zamonaviy jamiyatda o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri sifatida qaralmoqda. Bu jarayon, nafaqat bilim olish, balki ijtimoiy ko'nikmalar, emotsional rivojlanish va o'zini anglash kabi masalalarni ham o'z ichiga oladi. Shaxsiy rivojlanishning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi esa, o'quvchining oilaviy muhitiga, xususan, oilaning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga va oiladagi munosabatlarga bevosita bog'liqdir.¹

Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish dolzarb masaladir, chunki bunday oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar, oilaviy beqarorlik, ota-ona o'rtasidagi munosabatlarning yomonlashishi va boshqa psixologik omillar ta'sirida bo'lishi mumkin. Noto'liq oilalardagi bolalar, ba'zan o'zini anglash va ijtimoiy o'zgarishlarga nisbatan murakkab munosabatlar shakllantirishlari mumkin, bu esa ularning o'quv faoliyatiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga va jamiyatda o'z o'rnini topishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.²

Shuningdek, jahon va O'zbekiston miqyosida olib borilayotgan ta'lim tizimining takomillashtirilishi, o'quvchilarning psixologik holatini va shaxsiy rivojlanishini yaxshilashga qaratilgan pedagogik yondashuvlar zaruratini keltirib chiqarmoqda. Ayniqsa, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarning

¹ Karimova, D. (2015). Oila va tarbiya: Noto'liq oilalarning tarbiyaviy ahamiyati. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 45-56 betlar.

² Rustamov, T. (2018). Psixologik ta'limda oila roli. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti, 113-120 betlar.

shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish, bu bolalarga ta'lim berishda individual yondashuvlarning ahamiyatini oshiradi.

Shu sababli, mazkur tadqiqot mavzusi nafaqat ilmiy nuqtai nazardan, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik, ijtimoiy va pedagogik omillarni yaxshilashga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, oilaviy muhitning tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshirishga, ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga va jamiyatda barqaror ijtimoiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimi zamonaviy rivojlanish jarayonlarida o'quvchilarning nafaqat akademik bilimlarini, balki shaxsiy rivojlanishini ham ta'minlashga katta e'tibor bermoqda. O'quvchilarni shaxs sifatida to'g'ri shakllantirish, ularning ijtimoiy, emotsional va psixologik rivojlanishiga ko'maklashish har bir pedagogning asosiy vazifalaridan biridir. Shaxsiy rivojlanish nafaqat bilim olish, balki o'zini anglash, o'ziga bo'lgan hurmatni rivojlantirish, ijtimoiy muhitda faol ishtirok etish va o'zini ifoda etish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan jarayon hisoblanadi.

Biroq, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar uchun shaxsiy rivojlanish jarayoni o'ziga xos qiyinchiliklarga ega. Oilaning ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti, ota-onaga o'rtasidagi munosabatlar va oilaviy beqarorlik bolalarning psixologik holatiga, o'zini anglashiga va shaxsiy muvaffaqiyatlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonch, o'zini anglash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu bilan

birga, bu bolalar o'zlarining oilaviy holatiga mos ravishda ba'zan o'zini izlash va ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishdagi qiyinchiliklarga duch kelishadi.³

O'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi ta'lim tizimining eng muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi. O'quvchilarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar esa, ko'plab tashqi va ichki faktorlar bilan bog'liqdir. Xususan, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish, ularning o'zini anglash, o'ziga bo'lgan ishonch va ijtimoiy muvaffaqiyatlariga qaratilgan yondashuvlarning samaradorligini aniqlash uchun juda muhimdir.

Shaxsiy rivojlanishning bu jihatlari, nafaqat o'quvchilarning ta'lim olish jarayonini, balki ularning hayotdagi muvaffaqiyatini ham belgilaydi. Shuning uchun, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni chuqur o'rganish va ularni aniqlash dolzarb masalalardan biridir. Bu tadqiqot o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni tahlil qilishga va ularga yordam berish uchun samarali pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan.

Maqsadimiz, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik, ijtimoiy va pedagogik omillarni empirik ma'lumotlar asosida o'rganish, bu jarayondagi mavjud qiyinchiliklarni aniqlash va ta'lim tizimida ularni engillashtirish uchun takliflar ishlab chiqishdir. Ushbu tadqiqotning natijalari, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarga ta'lim

³ Xudoyberganova, M. (2019). Bolalar psixologiyasi: Noto'liq oilalarda tarbiyalash. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti, 79-88 betlar.

berishda individual yondashuvlar va psixologik yordamning muhimligini ko'rsatadi.

1. Noto'liq oilalarda tarbiyalangan bolalarning psixologik holati. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar, ko'pincha ota-ona o'rtasidagi beqaror munosabatlar, ajrim yoki ota-ona yo'qligi sababli psixologik qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu turdagi oilaviy beqarorlik, bolalarda xavotir, stress, o'ziga bo'lgan ishonchsizlik va past o'zini hurmat qilish holatlarini yuzaga keltirishi mumkin. Psixologik tajriba shuni ko'rsatadiki, bunday bolalar ko'proq emotsional muammolarni boshdan kechiradilar va bu ularning shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi. Shuningdek, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar, o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirishda va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Ota-ona o'rtasidagi munosabatlarning barqarorligi va emotsional ta'minot bolalar uchun muhim omil hisoblanadi.⁴

2. Ota-ona o'rtasidagi munosabatlar va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'siri. Ota-ona o'rtasidagi munosabatlar, oilaning birligi va ruhiy barqarorligi bolalarning shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir etadi. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilar, ota yoki ona bilan yashashayotganida ba'zan ota-ona orasidagi nizolarni yoki ajrimni boshdan kechirishadi. Bu o'quvchilarda stressni, xavotirni, o'zini izlashni va o'ziga bo'lgan ishonchsizlikni keltirib chiqaradi. Boshqalar tomonidan tushunilmaslik yoki yolg'izlik hislari, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Yordam sifatida ota-onalarning bolalari bilan o'tkazadigan vaqtning ahamiyati

⁴ Ismoilova, L., & Salimov, R. (2020). Ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar va o'quvchilarni tarbiyalash. Tashkent: Ta'lim va ilm nashriyoti, 132-145 betlar.
SJIF:5.219

kattadir. Agar ota-ona birgalikda farzandiga vaqt ajratsa va uning fikrlarini tinglasa, bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy moslashuvchanligi yanada mustahkamlanadi.

3. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar va shaxsiy rivojlanishga ta'siri. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar, ayniqsa, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar uchun katta ahamiyatga ega. Oilaning moddiy holati bolalar uchun nafaqat fizikal ta'minot, balki psixologik barqarorlikni ham belgilaydi. Moddiy imkoniyatlarning cheklanganligi, ota-onaning ishlash sharoitlari yoki oilaviy muammolar o'quvchilarning ta'lim olishi, ijtimoiy faolligi va umumiy ruhiy holatiga ta'sir qiladi. Bunday bolalar ba'zan ta'lim olishda yoki do'stlik aloqalarida qiyinchiliklarga duch keladilar, chunki ular o'zlarining iqtisodiy sharoitlari tufayli ba'zi ijtimoiy faoliyatlardan orqada qoladilar. O'quvchilarning o'zini hurmat qilish va ijtimoiy o'ziga ishonchni shakllantirishda oilaning moddiy va ruhiy ta'minoti katta o'rin tutadi.

4. Pedagogik yondashuvlar va ta'lim muhitining roli. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishida ta'lim muhitining roli juda katta. Maktabda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarni rag'batlantirish, ularga o'zlarini ko'rsatish imkoniyatlarini berish, ularning individual ehtiyojlariga javob berish, ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatlarga erishishda yordam beradi. Shuningdek, maktabda psixologik yordam, maslahatlar va tarbiya ishlari tizimi o'quvchilarga o'z psixologik muammolarini hal qilishda yordam berishi mumkin. Ta'lim muhitida

o'quvchilarning o'zini erkin va ishonchli his qilishi, ularning o'ziga bo'lgan hurmatini oshiradi va ijtimoiy rivojlanishlarini yaxshilaydi.⁵

5. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarda o'zini anglash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish. Shaxsiy rivojlanish jarayonida o'zini anglash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishning muhimligi ko'rsatib o'tilgan. Noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar o'zini anglash va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu bolalar o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirishda, do'stlik aloqalarini o'rnatishda, muammolarni hal qilishda va ijtimoiy faollikda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Maktabda bu bolalar uchun qo'shimcha psixologik yordam va pedagogik yondashuvlar muhimdir. Shaxsiy rivojlanishning eng yaxshi shakllanishi, o'quvchilarni to'g'ri yo'naltirish, ularning ijtimoiy va psixologik ehtiyojlarini hisobga olish orqali amalga oshiriladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish, pedagogik yondashuvlarni shakllantirishda, bolalarga individual yondashish zaruratini anglashda muhimdir. Bu tadqiqotning natijalari, noto'liq oilalarda tarbiyalanayotgan bolalarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik, ijtimoiy va iqtisodiy omillarni chuqurroq tahlil qilishni talab qiladi. Bu jarayonni yengillashtirish uchun o'qituvchi va maktabning faol ishtiroki, shuningdek, otalar bilan hamkorlik zarur.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

⁵ Zayniddinov, B. (2017). O'zini anglash va ijtimoiy rivojlanish. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti, 53-60 betlar.

1. Karimova, D. (2015). Oila va tarbiya: Noto‘liq oilalarning tarbiyaviy ahamiyati. Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 45-56 betlar.
2. Rustamov, T. (2018). Psixologik ta’limda oila roli. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti, 113-120 betlar.
3. Xudoyberganova, M. (2019). Bolalar psixologiyasi: Noto‘liq oilalarda tarbiyalash. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti, 79-88 betlar.
4. Ismoilova, L., & Salimov, R. (2020). Ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar va o‘quvchilarni tarbiyalash. Tashkent: Ta’lim va ilm nashriyoti, 132-145 betlar.
5. Zayniddinov, B. (2017). O‘zini anglash va ijtimoiy rivojlanish. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti, 53-60 betlar.